

OIKEUDEN PERUSTEOKSET

HALLINTO- OIKEUS

OLLI MÄENPÄÄ

Alma Talent
Helsinki 2023

3., uudistettu painos

Copyright © 2023 Alma Talent Oy ja Olli Mäenpää

ISBN 978-952-14-4731-0

Ulkoasu: Porkka & Kuutsa Oy
Toimitus: Harri Korkeamäki
Taitto: Aste Helsinki Oy, Sirpa Puntti ja Outi Pallari

Paino: BALTO print 2023 Liettua

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almamedia.fi

ESIPUHE KOLMANTEEN, UUDISTETTUUN PAINOKSEEN

Hallinto-oikeus-teoksen uudistettu kolmas painos sisältää jäsennellyn, ajantasaisen ja kattavan yleisesityksen hallinto-oikeuden keskeisistä aloista. Niihin kuuluvat etenkin hallintomenettelyn, julkisuuden ja oikeusturvan perusteet sekä oikeudenalan yleiset opit eli yleinen hallinto-oikeus. Myös itsehallinto-oikeus ja virkamiesoikeus lukeutuvat hallinto-oikeuden keskeisiin alueisiin. Ja koska hallinto-oikeuden soveltaminen edellyttää myös tietoa eurooppalaisen hallinto-oikeuden perusteista, nekin on nivottu esityksen osaksi.

Hallinto-oikeuden soveltamisala on käytännössä laaja. Hallinto-oikeus kohdistuu etenkin erilaisiin julkisen sääntelyn ja valvonnan sekä julkisten palvelujen toteuttamistilanteisiin. Esimerkiksi ympäristöä, markkinoita, sosiaali- ja terveystalvveluja, verotusta, kilpailua, turvallisuuden ylläpitoa, tietosuojaa ja kaavoitusta sääntelevää lainsäädäntöä toteutetaan hallinto-oikeuden määrittelemissä puitteissa. Samalla hallinto-oikeuden soveltamisala on laajentunut viranomaistoiminnan ulkopuolelle: myös ulkoistettujen hallintotehtävien hoitaminen edellyttää perustuslain mukaan hallinnon yleislakien noudattamista.

Sääntelyn ja soveltamisen näkökulma on kuitenkin vain yksi – kylläkin keskeinen – hallinto-oikeuden ulottuvuus. Hallinto-oikeus ei ole vain hallinnon oikeutta eikä yksinomaan viranomaisten toimintaan kohdistuvaa sääntelyä. Yhtä lailla hallinto-oikeus kuuluu jokaiselle: viranomaisten asiakkaille, sääntelyn kohteille ja palvelujen käyttäjille, joiden asemaa, oikeuksia ja velvollisuuksia oikeudenala määrittelee. Hallinto-oikeus määrittää myös keinot osallistua ja vaikuttaa hallintotoimintaan, hallinnon avoimuuden lähtökohdat samoin kuin oikeusturvan takeet hallintoasioissa.

Tavoitteena on, että kirjan uudistettu painos parantaisi sekä viranomaisten että hallinnon asiakkaiden ajantasaista tietämystä hallinto-oikeuden perusteista. Toivon mukaan se edistää myös hallinto-oikeuden opiskelua ja myötävaikuttaa hallinto-oikeuden doktriinin kehittymiseen.

Teoksen sisällöllisesti uudistetun painoksen laatimisessa on taitavana toimituksellisena tukena toiminut kustannustoimittaja Harri Korkeamäki. Esitän hänelle lämpimät kiitokset asiantuntevasta toimitustyöstä. Parhaat kiitokset myös julkaisupäällikkö Heidi Antinkarille hyvin sujuvasta yhteistoiminnasta.

Porthaniassa, 16.1.2023

Olli Mäenpää

TEOKSEN KIRJOITTAJA

OTT **Olli Mäenpää** on toiminut hallinto-oikeuden professorina Turun yliopistossa ja Helsingin yliopistossa vuosina 1982–2018. Hänen keskeisiä tutkimusaiheitaan ovat julkisuusperiaate, hyvän hallinnon perusteet, eurooppalainen hallinto-oikeus, yliopistojen itsehallinto, itsehallinto-oikeus sekä hallintoprosessi ja oikeusturvan perusteet. Mäenpää on julkaissut toistakymmentä monografiaa, runsaasti oppikirjoja ja pari sataa tieteellistä artikkelia julkisoikeuden eri aloilta. Hän on toiminut useiden lainvalmisteluun liittyvien työryhmien jäsenenä tai puheenjohtajana. Häntä kuullaan usein asiantuntijana eduskunnan eri valiokunnissa, erityisesti perustuslaki-, hallinto- ja lakivaliokunnassa.

Mäenpää on toiminut oikeustieteellisen tiedekunnan dekaanina, tuomarina korkeimmassa hallinto-oikeudessa, Suomen Akatemian hallituksen jäsenenä, Kulttuurin ja yhteiskunnan toimikunnan puheenjohtajana, Kansainvälisen talousoikeuden instituutin johtajana, Ahvenanmaan valtuuskunnan ja Tutkimuseettisen neuvottelukunnan jäsenenä, Julkisen Sanan Neuvoston puheenjohtajana, Varsinaissuomalaisen osakunnan inspehtorina ja Yliopiston Apteekin hallituksen puheenjohtajana. Hän on Turun yliopiston kunniatohtori.

SISÄLLYS

Esipuhe kolmanteen, uudistettuun painokseen.....	5
Teoksen kirjoittaja	7
SISÄLLYS	9
Lukijalle.....	35
Lyhenteet.....	37

I HALLINTO-OIKEUS OIKEUDENALANA **39**

1. HALLINTO-OIKEUDEN ALA JA TEHTÄVÄT	41
1. Hallinto ja oikeus.....	41
2. Oikeusjärjestyksen lohko ja oikeustieteen ala.....	42
3. Hallinto-oikeus julkisoikeuden osana	43
4. Hallinto-oikeus ja muut julkisoikeuden alat	45
5. Hallinto-oikeuden osa-alueet.....	48
5.1. Yleinen hallinto-oikeus	48
5.2. Erityinen hallinto-oikeus	49
5.3. Eurooppalainen hallinto-oikeus	50
5.4. Globaali hallinto-oikeus	51
6. Hallinto-oikeuden tehtävät	51
6.1. Hallinto-oikeuden oikeussuojafunktio	52
6.2. Hallinto-oikeuden mahdollistava tehtävä.....	52
6.3. Hallinto-oikeuden tasapainottava tehtävä	52
6.4. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien takaaminen	53
2. HALLINTO-OIKEUSTIEDE	55
1. Hallinto-oikeuden teoreettinen tausta	55
2. Hallinto-oikeuden yleisten oppien muutos	56
3. JULKISHALLINNON MUUTOSVAIHEITA	59
1. Muutosten keskeisiä piirteitä	59
1.1. Julkishallinnon neljä muutosvaihetta	59
1.2. Muutosvaiheiden kerroksellisuus.....	60
1.3. Miksi hallinto muuttuu?.....	61
2. Virkamieshallinnon perusteiden luominen	61
2.1. Keskitetty hallintokoneisto.....	61
2.2. Poliisihallinnon idea	62
2.3. Autonomian ajan loppukausi.....	63

3.	Oikeusvaltion hallinto	64
3.1.	Hallinnon lainalaisuus	64
3.2.	Hallinto julkisen vallan käyttönä	65
3.3.	Suppea hallintokoneisto	66
4.	Hyvinvointivaltion hallinto	67
4.1.	Lainalaisuuden muutos.....	67
4.2.	Julkisten etuuksien ja palvelujen keskeisyys	68
4.3.	Hallinnon kasvu	69
5.	Modernin hallinnon piirteitä	71
5.1.	Modernin hallinnon taustaa	71
5.2.	Hallinnon kehittämistavoitteet.....	72
5.3.	Sääntelyn muutos	73
5.4.	Palvelujen laatu.....	74
5.5.	Hallinnon rakenteen ja tehtävien eriytyminen.....	74
5.6.	Hallintomallin muutokset.....	75

II YLEINEN HALLINTO-OIKEUS

79

1.	JULKISHALLINNON VALTIOSÄÄNTÖISET PERUSTEET	81
1.	Hallinnon valtiosääntö	81
1.1.	Perustuslaki ja hallintotoiminta	81
1.2.	Eurooppalainen valtiosääntö ja hallintotoiminta	83
2.	Perusoikeudet ja ihmisoikeudet hallintotoiminnassa	84
2.1.	Vapausoikeudet hallintotoiminnassa.....	85
2.2.	TSS-oikeudet hallintotoiminnassa	86
2.3.	Viranomaiseen kohdistuvat perusoikeudet	87
2.4.	Perusoikeuksien turvaaminen ja rajoittaminen viranomaisen toiminnassa	88
3.	Oikeus hyvään hallintoon	90
3.1.	Hyvä hallinto perusoikeutena	90
3.2.	Perusoikeus hyvään hallintoon EU-oikeudessa.....	92
4.	Julkishallinto ja toimeenpanovallan käyttö	93
4.1.	Toimeenpanovallan käyttö valtion tehtävänä.....	93
4.2.	Lainsäädäntövalta ja toimeenpanovalta	93
4.3.	Tuomiovalta ja toimeenpanovalta	94
4.4.	Toimeenpanovalta ja yksityinen toiminta	96
4.5.	Toimeenpanovallan muutokset.....	96
5.	Julkishallinnon erityispiirteitä	99
5.1.	Oikeus julkisen vallan käyttämiseen	100
5.2.	Virkamieshallinto	102
5.3.	Byrokratia	103
5.4.	Hallinnon demokraattinen ohjaus ja valvonta	105
5.5.	Yleisen edun toteuttaminen.....	105
5.6.	Julkisen luottamus ja julkinen luotettavuus	106
5.7.	Hallintotoiminnan avoimuus.....	107
2.	HALLINTOTOIMINNAN OIKEUDELLISET PERUSTEET	109
1.	Hallintotoiminnan oikeuslähteet	109
1.1.	Oikeuslähteet viranomaisten toiminnassa.....	109
1.2.	Oikeuslähteiden tehtävät hallintotoiminnassa	110

1.3.	Oikeuslähteiden sitovuus viranomaisten toiminnassa.....	111
1.4.	Hallintotoiminnan virallislähteet.....	112
2.	Lainsäädäntö hallintotoiminnan perustana.....	112
2.1.	Lainsäädännön sisältö.....	112
2.2.	Lainsäädännön julkaiseminen.....	113
3.	Hallintotoiminnan eurooppalaiset oikeuslähteet	113
3.1.	Kolme oikeuslähdetasoa	113
3.2.	Sisällöllinen EU-oikeus	114
3.3.	Yleinen eurooppalainen hallinto-oikeus	118
3.4.	Eurooppaoikeuden valtiosääntöiset perusteet	119
4.	Oikeusnormien väliset suhteet ja oikeusnormien hierarkia hallintotoiminnassa	120
4.1.	Perustuslain ja EU-oikeuden mukainen lain soveltaminen	120
4.2.	Perustuslain ja EU-oikeuden etusija	124
4.3.	Lakia alemmanasteisten säädösten soveltamisrajoitus	125
4.4.	Samantasoisten oikeusnormien välinen suhde.....	127
5.	Oikeusperiaatteet hallintotoiminnassa.....	129
6.	Sopimukset hallintotoiminnan oikeuslähteenä	129
6.1.	Kansainväliset sopimukset	129
6.2.	Lakisääteiset sopimukset	131
6.3.	Hallintosopimukset ja muut sopimukset	131
7.	Oikeuskäytäntö hallintotoiminnan oikeuslähteenä.....	132
7.1.	Eurooppalainen oikeuskäytäntö.....	132
7.2.	Kansallinen oikeuskäytäntö	133
8.	Muita oikeuslähteitä hallintotoiminnassa	134
8.1.	Lainvalmisteluasiakirjat	134
8.2.	Oikeustiede.....	135
8.3.	Vakiintunut käytäntö	135
9.	Virallislähteet hallintotoiminnassa.....	136
9.1.	Virallislähteiden merkitys.....	136
9.2.	Virallislähteiden perusmuodot.....	137
9.3.	Virallislähteiden erityispiirteitä	138
3. HALLINTOTOIMINNAN ARVOT JA PERIAATTEET		141
1.	Julkishallinnon keskeiset arvot	141
1.1.	Eurooppalaiset arvot hallintotoiminnassa.....	141
1.2.	Valtiosääntöön perustuvat hallintotoiminnan arvot.....	142
1.3.	Hallintomenettelyn arvot ja periaatteet	142
2.	Hallinnon lainalaisuus ja lakisidonnaisuus	143
2.1.	Hallinnon lainalaisuusperiaate.....	143
2.2.	Hallinnon lakisidonnaisuuden periaate.....	147
3.	Julkisuusperiaate ja hallintotoiminnan avoimuus.....	151
3.1.	Julkisuusperiaatteen merkitys	151
3.2.	Julkisuusperiaatteen kohde	152
3.3.	Julkisuusperiaatteen toteuttamismuodot.....	152
3.4.	Hallintotoiminnan avoimuus.....	153
4.	Hallinnon oikeusperiaatteet	153
4.1.	Oikeusperiaatteiden perusteet	153
4.2.	Yhdenvertaisuusperiaate	155
4.3.	Tarkoitussidonnaisuuden periaate.....	163
4.4.	Puolueettomuusperiaate	166
4.5.	Suhteellisuusperiaate	168
4.6.	Luottamuksensuojaperiaate	172
4.7.	Hallinnon palveluperiaate.....	178

5.	Eurooppalaisen hallinto-oikeuden periaatteet	180
5.1.	Oikeusperiaatteet unionin oikeudessa	180
5.2.	Oikeusperiaatteet Euroopan neuvoston oikeudessa	182
4.	JULKISHALLINNON TEHTÄVÄT JA TOIMINTAMUODOT	185
1.	Hallinnon tehtävien ryhmittelyä	185
1.1.	Julkiset hallintotehtävät ja julkiset tehtävät	187
1.2.	Hallinnollinen sääntely ja valvonta	189
1.3.	Viranomaissääntelyn vaihtoehtoja	190
1.4.	Julkisten palvelujen järjestäminen ja tuottaminen	191
1.5.	Hallinnon ylläpito ja johtaminen	192
1.6.	Viranomaisen taloudellinen toiminta	193
1.7.	Julkishallinto edistäjänä ja mahdollistajana	194
1.8.	Viranomaisten muita tehtäviä	194
2.	Viranomaisen toimintamuodot	195
2.1.	Hallintotoimet ja virkatoimet	195
2.2.	Hallintopäätökset	196
2.3.	Tosiasiallinen hallintotoiminta	200
2.4.	Julkinen valta ja sen käyttäminen	201
3.	Julkiset palvelut ja yleispalvelut	205
3.1.	Julkiset palvelut	205
3.2.	Yksilölliset palvelut	207
3.3.	Infrastruktuuripalvelut	207
3.4.	Yleishyödylliset palvelut ja yleispalvelut	208
4.	Hallinnolliset seuraamukset ja hallintopakko	209
4.1.	Hallinnolliset seuraamukset	209
4.2.	Hallinnolliset sanktiot	210
4.3.	Hallintopakko	211
5.	Viranomaisen säädösvalta	213
5.1.	Oikeusnormit ja hallinnolliset normit	213
5.2.	Viranomaisen asetuksenantovalta	214
5.3.	Viranomaisen antamat oikeusnormit	214
5.4.	Hallinnolliset normit	216
6.	Hallintosopimukset	217
6.1.	Hallintosopimuksen sisältö ja kohde	217
6.2.	Hallintosopimuksen rajat	220
6.3.	Hallintosopimuksen pätevyys ja sitovuus	220
7.	Viranomaisen yksityisoikeudelliset toimet	222
7.1.	Yksityisoikeudelliset oikeustoimet	222
7.2.	Julkiset hankinnat	223
5.	VIRANOMAISET JA HALLINTOKONEISTO	225
1.	Hallintotoiminnan lohkot ja hallintoelimet	225
1.1.	Hallintotoiminnan neljä lohkoa	225
1.2.	Julkisoikeudelliset oikeushenkilöt	226
1.3.	Julkisyhteisöt ja julkisoikeudelliset laitokset	227
1.4.	Viranomaiset	228
2.	Valtion hallinto	231
3.	Hyvinvointialueet, kunnat ja muut itsehallinnon muodot	233
3.1.	Hyvinvointialueet	233
3.2.	Kunnat ja kuntayhtymät	233
3.3.	Muita itsehallinnon muotoja	234

4.	Eurooppalainen hallinto	235
4.1.	EU-oikeuden monitasoinen toteuttaminen	235
4.2.	Unionin hallintoelimet	236
4.3.	EU-oikeuden hajautettu toimeenpano	237
4.4.	Yhteistyö eurooppalaisessa hallinnossa	239
5.	Hallintotehtävien hoitaminen julkishallinnon ulkopuolella	241
5.1.	Hallintotehtävien ulkoistaminen	241
5.2.	Liikkeenluovutus julkishallinnossa	245
5.3.	Välillinen julkishallinto	245
6.	Julkisyhteisön henkilöstö ja luottamushenkilöt	248
6.1.	Julkisyhteisön virkamiehet ja työntekijät	248
6.2.	Julkisyhteisön luottamushenkilöt	249
7.	Hallintokoneiston organisaatio ja viranomaisten väliset suhteet	250
7.1.	Hallintokoneiston rakenne	250
7.2.	Asiallinen, asteellinen ja alueellinen toimivalta.....	251
7.3.	Viranomaisten toimivaltarajat ja niiden luonne	252
7.4.	Poikkeaminen asteellisista toimivaltarajoista	255
7.5.	Toimivallan siirtäminen.....	256
7.6.	Ohjaus ja valvonta	257
7.7.	Viranomaisten yhteistyö	259
7.8.	Hallinnollinen apu.....	260
7.9.	Virka-apu	261
6.	HALLINTO-OIKEUDELLISET SUHTEET JA VIRANOMAISEN TOIMIVALTA	263
1.	Hallinto-oikeudelliset oikeussuhteet	263
1.1.	Hallinto-oikeuden perussuhde	263
1.2.	Hallinto-oikeussuhteen muodolliset piirteet	264
1.3.	Hallinto-oikeussuhteen julkisoikeudelliset erityispiirteet	267
1.4.	Asiakassuhde	268
2.	Yksityisen oikeudet suhteessa viranomaiseen	270
2.1.	Oikeuksien pääajit	270
2.2.	Perusoikeudet ja ihmisoikeudet viranomaisen toiminnassa	271
2.3.	Subjekttiiviset oikeudet	272
2.4.	Harkinnanvaraiset oikeudet ja edut	274
2.5.	Yhteiset oikeudet ja yleiset edut	276
3.	Yksityisen velvollisuudet suhteessa viranomaiseen	277
3.1.	Velvollisuuksien oikeudellinen perusta	277
3.2.	Yleiset velvollisuudet	279
3.3.	Erytyiset velvollisuudet	279
4.	Viranomaisen toimivalta	280
4.1.	Toimivallan sisältö	280
4.2.	Viranomaisen tehtävät ja toimivalta	280
4.3.	Toimivalta ja hallinnon lainalaisuusperiaate	281
4.4.	Asianosaisen suostumus viranomaisen toimivallan täydentäjänä	282
4.5.	Sopimus toimivallan käytöstä	284
4.6.	Viranomaisen poikkeusvaltuudet	284
5.	Viranomaisen velvollisuudet	285
5.1.	Velvollisuus toimivallan käyttämiseen ja tehtävien suorittamiseen	286
5.2.	Velvollisuus käsitellä ja ratkaista hallintoasia	287
5.3.	Perusoikeuksien turvaamisvelvollisuus.....	287
5.4.	Viranomaisen EU-oikeudelliset velvollisuudet	288
5.5.	Palveluvelvollisuus	288
5.6.	Velvollisuus noudattaa lakia	289

7. HALLINTOTOIMINNAN VALVONTA	291
1. Hallintokoneiston sisäinen valvonta.....	291
1.1. Viranomaisen sisäinen valvonta.....	291
1.2. Virka-astevalvonta.....	292
1.3. Muistutusmenettely sosiaali- ja terveydenhuollossa.....	292
1.4. Viranomaisen talouden valvonta ja tarkastus.....	293
1.5. Normivalvonta.....	293
2. Yleinen laillisuusvalvonta.....	293
2.1. Ylin laillisuusvalvonta.....	293
2.2. Hallintokantelu laillisuusvalvonnan keinona.....	295
3. Erityiset valvontaviranomaiset.....	297
4. Valvonta EU-asioissa.....	299
4.1. Komission yleinen valvontavalta.....	299
4.2. Komission erityinen valvontavalta.....	300
8. OIKEUSTURVA JA OIKEUSTURVAMENETTELYT HALLINTOTOIMINNASSA	303
1. Suojaava, korjaava ja menettelyllinen oikeusturva.....	303
2. Oikeusturvamenettelyt.....	304
9. VIRANOMAISEN VASTUU JA VIRKAVASTUU	309
1. Viranomaisen vastuu velvoitteistaan.....	309
1.1. Viranomaisen vastuu yksityisoikeudellisista velvoitteista.....	309
1.2. Viranomaisen vastuu julkisoikeudellisista velvoitteista.....	310
1.3. Julkisyhteisön vastuu EU-oikeudellisista velvoitteista.....	310
1.4. Viranomaisen vastuu kansainvälisistä velvoitteista.....	311
2. Julkisyhteisön vahingonkorvausvastuu.....	311
2.1. Julkisyhteisön korvausvastuu perustuslaissa.....	311
2.2. Julkisyhteisön korvausvastuu vahingonkorvauslain mukaan.....	311
2.3. Valtion EU-oikeudellinen korvausvastuu.....	315
2.4. Korvausvastuu kansainvälisen velvoitteen rikkomisesta.....	318
3. Viranomaisen rangaistusvastuu.....	318
4. Virkavastuu.....	319
III HALLINTOMENETTELY JA HYVÄN HALLINNON PERUSTEET	321
1. HALLINTOLAIN KESKEINEN SISÄLTÖ	323
1. Hyvän hallinnon oikeudelliset perusteet.....	323
2. Menettely hallintoasian käsittelyssä.....	324
3. Mitä hallintolaissa ei säännellä?.....	325
4. Hyvän hallinnon vaatimukset viranomaiskoneiston ulkopuolella.....	326
2. EUROOPPAOIKEUDEN VAIKUTUS HALLINTOMENETTELYYN	329
1. Eurooppalainen hyvä hallinto.....	329
2. Perusoikeuskirja ja hyvä hallinto.....	329
3. Puolustautumisoikeudet hallintoasian käsittelyssä.....	331
4. Hyvään hallintoon kuuluvat keskeiset menettelyoikeudet.....	332
5. Korvausvastuun perusteet.....	334
6. Hyvän hallinnon toteuttamisen takeet EU:ssa.....	334

3. EUROOPAN NEUVOSTON MÄÄRITTELEMÄ MENETTELYOIKEUS	335
1. Hallintomenettely ja Euroopan ihmisoikeussopimus.....	335
2. Hyvän hallinnon perussääntö	335
4. HALLINTOLAIN SOVELTAMISALA	337
1. Soveltamisalan perusteet	337
2. Hallintolain asiallinen soveltamisala	338
2.1. Hallintolaki ja hallinnon toimintamuodot.....	338
2.2. Hallintoasiat, joiden käsittelyssä sovelletaan hallintolakia	339
2.3. Viranomaisen toimintamuodot, joissa hallintolakia ei sovelleta.....	345
3. Viranomaiset ja toimielimet, joissa hallintolakia sovelletaan	348
3.1. Julkista hallintotehtävää hoitavat yksityiset	349
3.2. Hallintolain soveltamisen ulkopuolelle jäävät tahot.....	350
4. Hallintolain suhde muuhun lainsäädäntöön	352
4.1. Hallintolain suhde sisällölliseen lainsäädäntöön.....	352
4.2. Hallintolain suhde menettelyä koskeviin erityissäännöksiin.....	352
4.3. Hallintolaki ja EU-oikeuden menettelynormit.....	356
5. HALLINTOMENETTELYN VIREILLEPANO	361
1. Hallintoasian vireillepano viranomaisessa.....	361
1.1. Yksityinen tai viranomainen vireillepanijana	361
1.2. Vireillepanotavat.....	362
1.3. Vireillepanon muodolliset vaatimukset.....	364
1.4. Vireillepanon sisällölliset vaatimukset	365
1.5. Vireillepanon toteuttaminen.....	366
2. Vireillepanon määräajat.....	367
2.1. Määräaikojen määrittely	367
2.2. Asian selvittämiseen liittyvät määräajat	369
2.3. Asian käsittelyaikaa koskevat määräajat.....	370
2.4. Määräajan palauttaminen	370
3. Asiakirjan siirtäminen toimivaltaiselle viranomaiselle	371
3.1. Siirtämisen edellytykset.....	371
3.2. Siirron toteuttaminen	372
3.3. Oikeusturva siirtotilanteissa	373
4. Asiakirjan ja selvityksen täydentäminen	373
4.1. Täydentäminen ja määräajat	374
4.2. Tilaisuuden varaaminen täydentämiseen	374
5. Hallintoasian vireilletulo ja vireilletulon oikeusvaikutukset.....	376
5.1. Milloin hallintoasia tulee vireille viranomaisessa?.....	376
5.2. Asioiden käsittelyjärjestys.....	378
5.3. Vireilletulon oikeusvaikutukset.....	379
5.4. Hallintoasian vireilläolon päättyminen	380
6. HALLINTOASIAN KÄSITTELY HALLINTOMENETTELYSSÄ	381
1. Hallintoasian käsittelytavat	381
1.1. Kirjallinen käsittely.....	381
1.2. Sähköinen käsittely.....	381
1.3. Suullinen käsittely hallintomenettelyssä	382
1.4. Hallintosopimuksen käsittely	383
1.5. Hallintoasian käsittely tosiasiallisessa hallintotoiminnassa	385
2. Asianosainen hallintoasian käsittelyssä	385
2.1. Asianosaisaseman merkitys.....	385

2.2.	Asianosaisen menettelyoikeudet ja -velvollisuudet	386
2.3.	Asianosaiskelpoisuus ja asianosaisseuraanto	387
2.4.	Asianosaisen aseman määräytyminen	388
2.5.	Osalliset ja intressit hallintomenettelyssä	393
3.	Puhevallan käyttäminen asian käsittelyssä	393
3.1.	Hallintomenettelykelpoisuus	393
3.2.	Asiavaltuus puhevallan käyttämiseen	393
3.3.	Asiamies ja avustaja	394
3.4.	Vajaavaltaisen puhevallan käyttäminen	395
3.5.	Edunvalvojan puhevalta	396
3.6.	Oikeushenkilön puhevallan käyttäminen	396
4.	Hallintomenettelyn laatuvaatimukset	396
4.1.	Asianmukainen käsittely ja hyvä palvelu	396
4.2.	Käsittelyn tasapuolisuus ja asioiden käsitteleminen yhdessä	398
5.	Käsittelyn viivytyksettömyys	401
5.1.	Joutuisa käsittely	401
5.2.	Joutuisan käsittelyn tehosteet	403
5.3.	Arvio käsittelyajasta ja tieto käsittelyn etenemisestä	404
5.4.	Oikeusturvakeinot käsittelyn viivästyessä	404
6.	Käsittelyn puolueettomuus ja esteellisyysperusteet	405
6.1.	Puolueettomuus ja riippumattomuus asian käsittelyssä	405
6.2.	Esteellisyysperusteet	406
6.3.	Esteelliset henkilöt	416
6.4.	Esteellisyyden arviointi ja ratkaiseminen	419
6.5.	Esteellisyyden vaikutukset	422
6.6.	Esteellisyyden ennakkorajoitukset	423
7.	Viranomaisen neuvontavelvollisuus	424
7.1.	Neuvonnan kohde ja sisältö	425
7.2.	Neuvonnan antamisen edellytykset	426
7.3.	Neuvonnan asianmukaisuus	427
7.4.	Neuvonnan sitovuus	428
7.5.	Vastuu virheellisestä neuvosta	429
8.	Hyvä kielenkäyttö ja käsittelyn kieli	429
8.1.	Hyvän kielenkäytön vaatimus	429
8.2.	Asian käsittelyssä käytettävä kieli	430
8.3.	Tulkitseminen ja kääntäminen	434
9.	Käsittelyn julkisuus	435
9.1.	Julkisuusperiaate hallintoasian käsittelyssä	435
9.2.	Hallintoasian julkinen käsittely	437
9.3.	Säädösvalmistelun julkisuus	438
10.	Kulut ja maksut hallintoasian käsittelyssä	440
10.1.	Hyvän hallinnon perusteiden toteuttaminen	440
10.2.	Hallintomenettelyn maksullisuus	440
10.3.	Vastuu menettelykuluista	441
10.4.	Oikeusapu hallintoasian käsittelyssä	441
7. ASIAN SELVITTÄMINEN JA SELVITTÄMISKEINOT	443	
1.	Selvittämiselvollisuus ja selvittämisvastuun jakautuminen	443
1.1.	Hallintoasian selvittämisen tavoitteet ja sisältö	443
1.2.	Selvittämisvastuun jakautuminen hallintomenettelyssä	445
1.3.	Viranomaisen huolehtimisvelvollisuus	448
1.4.	Viranomaisen selvittämisvastuu	451
1.5.	Asianosaisen selvittämiselvollisuus	455

1.6.	Asianosaisen oikeus olla esittämättä selvitystä.....	458
1.7.	Selvitysvelvollisuus EU-oikeudessa	462
2.	Viranomaisen selvityspyyntö	463
2.1.	Selvityksen kohde ja sisältö.....	463
2.2.	Selvityksen määräaika ja muut ehdot.....	464
3.	Asianosaisen kuuleminen	464
3.1.	Asianosaisen kuulemisen tavoitteet	465
3.2.	Kuulemisen sisältö ja kohde.....	466
3.3.	Asianosainen kuulemisessa	468
3.4.	Kuulemismenettely.....	468
3.5.	Poikkeukset asianosaisen kuulemisesta	471
3.6.	Kuulemisen oikeusvaikutukset.....	474
4.	Asianosaisen tiedonsaantioikeus hallintomenettelyssä	475
4.1.	Asianosaisen tiedonsaantioikeuden perusteet	475
4.2.	Asianosaisen tiedonsaantioikeuden kohde.....	476
4.3.	Asiakirjan vaikutus asian käsittelyyn.....	477
4.4.	Asianosaisjulkisuuden toteuttaminen	482
4.5.	Asianosaisjulkisuuden rajoitukset	483
4.6.	Asianosaisen oikeus käyttää tietoa hyväkseen	490
4.7.	Asianosaisen ilmaisukielto ja hyväksikäyttökielto	490
5.	Osallistumisen ja vaikuttamisen keinot	491
5.1.	Tiedon saamisen ja vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen.....	492
5.2.	Asian vireilläolosta ilmoittaminen	495
5.3.	Lobbaus ja hyvä edunvalvontatapa	497
6.	Katselmus	498
6.1.	Katselmuksen edellytykset.....	498
6.2.	Katselmuksen vireillepano	498
6.3.	Katselmuksen toimittaminen.....	499
7.	Tarkastus	500
7.1.	Tarkastuksen edellytykset	500
7.2.	Tarkastuksen vireillepano	501
7.3.	Tarkastuksen tekeminen	502
7.4.	Tarkastuskertomus.....	504
7.5.	Tarkastuksen julkisuus	505
8.	Suulliset selvityskkeinot	505
8.1.	Suullisen vaatimuksen tai selvityksen esittämisen edellytykset	505
8.2.	Suullinen selvitysmenettely	506
8.3.	Suullinen todistelu.....	506
8. PÄÄTÖSVALLAN KÄYTTÖ JA HALLINTOPÄÄTÖS		509
1.	Hallinnollisen päätöksenteon perusteet	509
1.1.	Hallintopäätös	509
1.2.	Oikeus saada päätös ja viranomaisen ratkaisuvollisuus	509
1.3.	Hallintopäätösten vastavuoroinen tunnustaminen.....	511
2.	Hallintopäätösten lajit ja muodot	513
2.1.	Hallintopäätösten lajeja	513
2.2.	Hallintopäätöksen muoto	516
3.	Hallintopäätöksen ala	517
3.1.	Mitä hallintopäätöksellä ratkaistaan?.....	517
3.2.	Hallintopäätöksen normatiivinen ala.....	518
3.3.	Hallintopäätöksen yksityis- ja rikosoikeudelliset puitteet.....	519
4.	Viranomaisen harkintavalta päätöksenteossa	522
4.1.	Hallinnollisen päätöksenteon lainalaisuus ja lakisidonnaisuus.....	522
4.2.	Oikeusharkinta ja tarkoituksenmukaisuusharkinta	522

4.3.	Harkintavallan laajuus modernissa hallinnossa.....	523
4.4.	Harkintavallan laajuus vaihtelee	523
4.5.	Viranomaisen harkintavaltaa ohjaavat tekijät	525
4.6.	Harkintavallan väärinkäytön kielto.....	528
5.	EU-oikeuden erityispiirteet viranomaisen päätöksenteossa.....	529
5.1.	EU-oikeuden välitön oikeusvaikutus hallintotoiminnassa	530
5.2.	EU-oikeuden etusija hallintotoiminnassa.....	532
5.3.	EU-oikeuden tulkintavaikutus päätöksenteossa	533
5.4.	EU-oikeuden pätevyysolettama viranomaisen päätöksenteossa	537
6.	Päätöksentekotavat hallintomenettelyssä	537
6.1.	Esittely	537
6.2.	Päätöksentekomuodot	538
7.	Hallintopäätöksen sisältövaatimukset	541
7.1.	Päätöksen selvyytys.....	541
7.2.	Päätöksen sisältämät tiedot.....	542
7.3.	Päätökseen liittyvät ehdot.....	543
7.4.	Päätöksen voimassaoloaika	544
8.	Hallintopäätöksen perustelut	545
8.1.	Perustelujen tehtävät.....	545
8.2.	Perustelujen sisältö	546
8.3.	Eriyissäännökset perusteluista.....	548
8.4.	Poikkeukset perusteluvollisuudesta	548
9.	Muutoksenhakua koskevat ohjeet päätöksessä.....	551
9.1.	Oikaisuvaatimusohje ja valitusosoitus.....	551
9.2.	Ilmoitus valituskiellosta ja valituskelvottomuudesta	554
10.	Hallintopäätöksen tiedoksianto.....	554
10.1.	Viranomaisen velvollisuus antaa päätös tiedoksi.....	555
10.2.	Oikeus saada päätös tiedoksi	556
10.3.	Tiedoksiannon oikeudellinen merkitys.....	557
10.4.	Tiedoksiantotavat	558
11.	Hallintopäätöksen lainvoima, oikeusvoima ja pätevyys.....	561
11.1.	Hallintopäätöksen lainvoima	561
11.2.	Hallintopäätöksen oikeusvoima.....	562
11.3.	Hallintopäätöksen pätevyys	567
11.4.	Pätemätön hallintopäätös	569
11.5.	Hallintopäätöksen mitättömyys.....	573
9.	HALLINTOPÄÄTÖKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO JA HALLINTOPAKKO	575
1.	Hallinnollisen täytäntöönpanon sisältö.....	575
2.	Hallintopäätöksen täytäntöönpanokelpoisuus.....	576
3.	Viranomaisen täytäntöönpanomääräykset	577
3.1.	Päätöksen välitön täytäntöönpano	578
3.2.	Päätöksen täytäntöönpanon kieltäminen ja keskeyttäminen.....	581
3.3.	Valitus täytäntöönpanomääräyksestä	581
4.	Hallinnolliset täytäntöönpanokeinot ja hallintopakko.....	582
4.1.	Hallinnolliset uhkat.....	582
4.2.	Hallinnolliset turvaamistoimenpiteet	584
4.3.	Voimakeinot	585
4.4.	Ulosottomenettely ja takaisinperintä	586
10.	HALLINTOPÄÄTÖKSEN KORJAAMINEN	587
1.	Korjaamisen kohteena olevat virheet.....	587
1.1.	Asiavirheen korjaaminen	587

1.2.	Menettelyvirheen korjaaminen	591
1.3.	Uusi selvitys	593
1.4.	Kirjoitusvirheen korjaaminen	593
2.	Korjaamismenettely	594
2.1.	Korjaamiskelpoiset päätökset	594
2.2.	Korjaamisasian vireillepano ja käsittely	595
2.3.	Korjaamismenettelyn suhde muutoksenhakuun	597
3.	Hallintoasian uudelleen käsittely	598
3.1.	Myönteiset päätökset	598
3.2.	Kielteiset ja rajoittavat päätökset	599
11.	OIKAISUVAATIMUS	601
1.	Oikaisuvaatimuksen soveltamisala	601
2.	Oikaisuvaatimusmenettely	602
2.1.	Oikeus tehdä oikaisuvaatimus	602
2.2.	Oikaisuvaatimuksen kohteena olevat päätökset	602
2.3.	Oikaisuvaatimuksen tekeminen	603
2.4.	Oikaisuvaatimuksen käsittely	604
2.5.	Oikaisuvaatimuksen ratkaiseminen	604
3.	Valitus oikaisuvaatimukseen annetusta päätöksestä	605
IV JULKISUUS JA TIETOSUOJA		607
1.	JULKISUUSPERIAATE	609
1.	Yleiset lähtökohdat	609
2.	Julkisuuden tehtävät	612
3.	Julkisuusperiaatteen soveltamiskohteet	614
3.1.	Viranomaisen asiakirjat ja viranomaisdata	614
3.2.	Julkisuusperiaate ja yksityinen toiminta	615
4.	Julkisuusolettama ja tiedon hallinta	617
5.	Viranomaistiedon hyödyntäminen	618
2.	JULKISUUS PERUSOIKEUTENA JA IHMISOIKEUTENA	621
1.	Perusoikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta	621
2.	Perusoikeussuojan merkitys	622
2.1.	Velvollisuus turvata julkisuus perusoikeutena	623
2.2.	Velvollisuus edistää osallistumismahdollisuuksia	624
3.	Julkisuus EU:n perusoikeuskirjassa	625
4.	Julkisuus ihmisoikeutena	625
5.	Julkisuuden suhde muihin perusoikeuksiin	626
5.1.	Informaatioon kohdistuvat perusoikeudet	626
5.2.	Julkisuutta tukevia perusoikeuksia	628
5.3.	Julkisuutta rajoittavia perusoikeuksia	630
5.4.	Julkisuusperiaatteen ja muiden perusoikeuksien yhteensovittaminen	633
3.	JULKISUUDEN SÄÄNTELY	637
1.	Julkisuuslain suhde muihin lakeihin	637
2.	Julkisuuslain soveltamisperiaatteet	639
3.	Julkisuus ja EU-oikeuden toimeenpano	640

4. MUU TIEDON SÄÄNTELY JA JULKISUUSPERIAATE	643
1. Henkilötietojen suoja ja julkisuus	643
2. Julkisuus ja immateriaalioikeudet	644
3. Julkisen tiedon hyödyntäminen	646
4. Julkisuus ja lähtesuoja	647
5. JULKISUUSLAIN SOVELTAMISALA	649
1. Asiakirjat ja tieto julkisuuslain kohteena	649
1.1. Asiakirjat ja muut tallenteet	649
1.2. Kirjalliset dokumentit ja kuvalliset esitykset	650
1.3. Sähköiset asiakirjat	651
2. Tieto, data ja tietojärjestelmät julkisuuslain kohteena	653
3. Viranomaisen asiakirjat	655
3.1. Viranomaisen hallussa oleva asiakirja	655
3.2. Viranomaisen laatima asiakirja	657
3.3. Viranomaiselle toimitettu asiakirja	658
3.4. Julkisuuslain soveltaminen viranomaisen erilaisissa tehtävissä	659
4. Asiakirjat, joihin julkisuuslakia ei sovelleta	660
4.1. Ei-asiakirjat	661
4.2. Viranomaisen sisäisen työskentelyn asiakirjat	664
5. Viranomaiset, joissa julkisuuslakia sovelletaan	667
5.1. Viranomaisen määritelmä	667
5.2. Valtion viranomaiset	669
5.3. Itsehallintoyhteisön viranomaiset	670
5.4. Itsenäiset julkisoikeudelliset laitokset	671
5.5. Toimikunnat, työryhmät ja lautakunnat	672
5.6. Eduskunta ja sen virastot ja laitokset	674
5.7. Tuomioistuimet ja lainkäyttöelimet	675
5.8. Ahvenanmaan maakunnan viranomaiset	676
5.9. Ulkoistetut hallintotehtävät	676
5.10. Toimeksiantotehtävän hoitaja	677
5.11. Erityissäännökset julkisuuslain soveltamisesta	679
5.12. Julkisuuslain soveltamisen ulkopuolelle jäävät tahot	679
6. Julkisuuden ajallinen soveltamisala	681
6.1. Milloin julkisuus alkaa?	681
6.2. Viranomaiselle tulleet asiakirjat	682
6.3. Viranomaisen laatimat asiakirjat	684
6.4. Viranomaisen asiarekisterin tiedot	689
6.5. Muut viranomaisen laatimat asiakirjat	690
6.6. Viranomaisen päätös	691
6. OIKEUS SAADA TIETO ASIAKIRJASTA	693
1. Julkiset asiakirjat	693
1.1. Mitä asiakirjan julkisuus merkitsee?	693
1.2. Oikeus käyttää hyväksi julkista tietoa	695
1.3. Osajulkisuus julkisuuden takeena	696
1.4. Julkisuuden rajoittaminen	699
2. Valmisteluasiakirjat	699
2.1. Harkintavalta valmistelujulkisuuden toteuttamisessa	699
2.2. Harkintavaltaa koskeva merkintä	701
3. EU-asiakirjat	701
3.1. Julkisuusperiaate EU:ssa	701
3.2. EU-asiaan liittyvät kansalliset asiakirjat	702

4.	Asianosaisen tiedonsaantioikeus	705
5.	Oikeus saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta	706
5.1.	Henkilöä itseään koskevat tiedot	706
5.2.	Asiakasta koskevat tiedot.....	708
6.	Oikeus tutustua omiin henkilötietoihin	709
7.	Oikeus saada henkilötieto.....	710
7.1.	Lähtökohtana julkisuuslain soveltaminen.....	710
7.2.	Henkilötiedon antaminen viranomaisen asiakirjasta.....	711
7.3.	Oikeus vastustaa henkilötietojen luovuttamista	714
7.4.	Henkilötiedon julkistaminen.....	715
8.	Salassa pidettävän tiedon luovuttaminen	716
8.1.	Salassapitovelvoitteesta poikkeaminen.....	716
8.2.	Erytyissäännös laissa	717
8.3.	Asianosaisen suostumus.....	718
8.4.	Toimeksiannon hoitaminen ja virka-apu	720
8.5.	Viranomaisen poikkeuslupa.....	721
8.6.	Arkistoasiakirjan antaminen	723
8.7.	Viranomaisen päätöksenteko salassapidosta poikettaessa	724
8.8.	Poikkeaminen asiakirjan tai tiedon hyväksikäyttökiellosta.....	725
9.	Salassa pidettävän tiedon antaminen toiselle viranomaiselle.....	726
9.1.	Salassapito viranomaisten välillä.....	726
9.2.	Salassapidosta poikkeaminen viranomaisten välillä	727
9.3.	Tiedonsaantioikeus itsehallintoyhteisöissä	732
9.4.	Eduskunnan tiedonsaantioikeus	734
9.5.	Toisen valtion viranomaisen ja kansainvälisen toimielimen tiedonsaantioikeus.....	735
10.	Viranomaisen oikeus saada tietoja yksityiseltä	735
7.7.	JULKISUUDEN TOTEUTTAMISMENETTELY	737
1.	Julkisuusperiaatteen perusteet	737
1.1.	Julkisuusperiaatteen sisällöllinen turvaaminen.....	737
1.2.	Julkisuusperiaatteen menettelyllinen turvaaminen.....	738
2.	Viranomaisen tiedonhallintavelvoitteet	738
2.1.	Tiedon hallinta julkisessa hallinnossa	738
2.2.	Toimiva tietohallinto	739
2.3.	Asiakirjojen ja asioiden hallinta	740
2.4.	Tietoaineistojen muodostaminen ja säilyttäminen	741
2.5.	Tietoaineistojen turvallisuuden varmistaminen	742
2.6.	Julkisuuslakiin perustuvat tiedonhallintavelvoitteet	744
3.	Tiedon saaminen viranomaiselta	744
3.1.	Tiedon pyytäminen	744
3.2.	Viranomaisen menettelyvelvollisuudet	748
3.3.	Tiedon antamista koskeva päätöksenteko.....	750
3.4.	Oikeus saada tieto viivytyksettä	756
3.5.	Asiakirjan ja tiedon antamistavat.....	757
3.6.	Uuden asiakirjan laatiminen	759
3.7.	Tietoaineiston tuottaminen	762
3.8.	Tiedon saamisen maksullisuus.....	762
4.	Viranomaisen tiedottamisvelvollisuus	764
4.1.	Viranomaisen tiedonantovelvollisuus	764
4.2.	Viranomaisen tiedottaminen	766
4.3.	Vaikuttamismahdollisuuksien turvaaminen	768
5.	Oikeusturvakeinot.....	768
5.1.	Asian saattaminen viranomaisen ratkaistavaksi	769
5.2.	Valitus viranomaisen päätöksestä.....	771

5.3.	Viranomaisen päätöksen täytäntöönpano	773
5.4.	Viranomaisen velvoittaminen	773
5.5.	Valvonta ja vastuu	774
8.	SALASSAPITO	777
1.	Salassapidon puitteet	777
1.1.	Julkisuuden rajoittaminen	777
1.2.	Julkisuuden rajoittamisen valtiosääntöiset kriteerit	778
1.3.	Julkisuuden rajoittaminen hallintotoiminnassa	779
2.	Miten salassapito toteutetaan?	780
2.1.	Asiakirjasalaisuuden säilyttäminen	780
2.2.	Vaitiolovelvollisuus	782
2.3.	Tiedon hyväksikäyttökielto	784
2.4.	Viranomaisen oikeus hyödyntää tietoa	785
2.5.	Tiedon suojaaminen sivullisilta	786
3.	Keitä salassapito velvoittaa?	789
3.1.	Viranomaiset ja viranomaisessa toimivat	790
3.2.	Yksityiset toimijat	790
4.	Salassapidon perusteiden määrittely	792
4.1.	Salassapidon lakiperustaisuus	792
4.2.	Salassapito- ja vaitiolomääräys	794
4.3.	Salassapitosopimus	795
4.4.	Salassapitositoumus	795
4.5.	Asianosaisen vaatimus, vastustus ja suostumus	796
4.6.	Salassapitomerkitä	797
4.7.	Salassapitoluokitus	798
4.8.	Turvallisuusluokittelu	799
5.	Julkisuuslaissa säädetty salassapitoperusteet	800
5.1.	Salassapitoperusteet julkisuuslain 24 §:ssä	800
5.2.	Yksityiselämän ja yksityisyyden suoja	801
5.3.	Liikesalaisuus	810
5.4.	Suomen kansainväliset suhteet	815
5.5.	Valvontasalaisuus	820
5.6.	Turvallisuuden ylläpitäminen	823
5.7.	Rikosten ehkäiseminen ja selvittäminen	826
5.8.	Finanssipolitiikka ja rahoitusmarkkinat	828
5.9.	Julkisyhteisön omat intressit	829
5.10.	Tutkimus ja opetus	830
5.11.	Salassapitoperusteet EU-oikeudessa	832
6.	Salassapitoperusteiden tulkinta ja soveltaminen	836
6.1.	Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys	836
6.2.	Salassapito-intressin suojaaminen	837
6.3.	Salassapito ja hallinnon oikeusperiaatteet	838
6.4.	Vahinkolausekkeet ja niiden soveltaminen	840
7.	Salassapitoaika ja sen päättymisen	842
7.1.	Salassapitoaika	842
7.2.	Salassapidon päättymisen perusteet	844
8.	Salassapitovelvollisuuden vastainen menettely	845
8.1.	Virkasalaisuuden rikkominen	846
8.2.	Salassapitorikos	848

9. TIETOSUOJA JA JULKISUUSPERIAATE	849
1. Henkilötietojen suoja viranomaisen toiminnassa	849
1.1. Henkilötietojen suojan oikeudelliset perusteet	849
1.2. Julkisuusperiaate ja henkilötietojen suoja.....	850
2. Henkilötietojen käsittely viranomaisessa	851
2.1. Käsittelyn sisältö ja sääntely.....	851
2.2. Käsittelyn oikeusperusta ja tietosuojaperiaatteet.....	852
2.3. Sisäänrakennettu ja oletusarvoinen tietosuoja.....	854

V OIKEUDENKÄYNTI HALLINTOASIOISSA	855
--	-----

1. HALLINTOPROSESSIN OIKEUDELLISET PERUSTEET	857
1. Hallintoprosessi ja sen oikeudellinen sääntely.....	857
2. Hallintoprosessin kansainväliset ja eurooppaoikeudelliset perusteet	859
2.1. Kansainväliset sopimukset	859
2.2. Euroopan ihmisoikeussopimus ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti	859
3. EU-oikeudelliset vaatimukset hallintoprosessissa	863
4. Oikeudenkäynnin valtiosääntöoikeudelliset perusteet	865
4.1. Oikeusturva perusoikeutena	865
4.2. Hallintoprosessin laatu ja lainmukaisuus	867
4.3. Oikeusturvan takeet muussa yhteydessä	868
5. Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja muut prosessilait	869
5.1. Hallintoprosessilaki hallintoprosessin perusnormina	869
5.2. Hallintoprosessilain soveltamisen erityispiirteet	870
5.3. Perusprosessi ja erityisprosessit hallintotuomioistuimessa	871
5.4. Oikeudenkäymiskaaren soveltaminen hallintotuomioistuimissa.....	874
5.5. Hallintoprosessilain suhde muuhun lainsäädäntöön	874
6. Oikeuskäytännön merkitys.....	875
7. Hallintoprosessin oikeusperiaatteet	876
8. Hallintoprosessin muut oikeuslähteet	876
2. OIKEUDENKÄYNNIN OSAPUOLET JA HALLINTOTUOMIOISTUIMET	879
1. Hallintoprosessin osapuolet.....	879
1.1. Asianosaiset ja osapuolet oikeudenkäynnissä.....	879
1.2. Asianosaisen prosessuaaliset oikeudet ja velvollisuudet	882
1.3. Viranomaisen prosessuaaliset oikeudet ja velvollisuudet.....	883
1.4. Asianosaiskelpoisuus ja asiavaltuus	884
1.5. Asianosaisseuraanto	886
2. Puhevallan käyttäminen oikeudenkäynnissä	887
2.1. Puhevalta ja oikeudenkäyntikelpoisuus.....	887
2.2. Vajaavaltaisen puhevalta	887
2.3. Edunvalvojan puhevalta.....	888
2.4. Oikeushenkilön puhevallan käyttäminen.....	888
2.5. Asiamies ja avustaja	889
3. Hallintotuomioistuimet ja tuomiovallan käyttö	891
3.1. Hallintotuomioistuimet tuomioistuinjärjestelmässä	891
3.2. Hallinto-oikeudet	893
3.3. Erityiset hallintotuomioistuimet.....	895
3.4. Korkein hallinto-oikeus.....	896

3.5.	Eurooppalaiset tuomioistuimet hallintoasioissa	897
3.6.	Muutoksenhakulautakunnat	897
4.	Hallintotuomioistuimen riippumattomuus ja puolueettomuus	898
4.1.	Hallintotuomioistuimen riippumattomuus	898
4.2.	Puolueettomuus ja tuomarin esteellisyysperusteet	901
4.3.	Hallintotuomioistuihin kohdistuva valvonta	904
3.	OIKEUDENKÄYNNIN VIREILLEPANO	905
1.	Oikeudenkäynnin vireillepanotavat	905
2.	Hallintovalitus sekä alue- ja kunnallisvalitus muutoksenhaun perusmuotoina	906
3.	Hakemus	908
4.	Alistus	909
5.	Esitys	909
6.	Muut vireillepanotavat	909
7.	Oikeudenkäynnin vireillepanon oikeusvaikutukset	909
4.	OIKEUDENKÄYNNIN KOHDE JA VALITUSOIKEUS	913
1.	Hallintoprosessin kohde	913
2.	Hallintopäätöksen valituskelpoisuus	913
2.1.	Hallintoasiassa tehty päätös valituksen kohteena	913
2.2.	Oikeussuojan tarve ja tehokkuus	918
2.3.	Valituskelpoisuuden tulkinta ja soveltaminen	919
2.4.	Valituskelpoisuuden rajoitukset	922
2.5.	Valituskelpoisuus hallinnon eri toimintamuodoissa	925
2.5.1.	Hallinnollinen sääntely ja julkisen vallan käyttö	926
2.5.2.	Julkiset palvelut	931
2.5.3.	Hallinnon ylläpito ja johtaminen	933
2.5.4.	Viranomaisen taloudellinen toiminta	936
3.	Viranomaiset, joiden päätöksistä saa valittaa	938
3.1.	Julkisyhteisön viranomaiset	938
3.2.	Muut julkista hallintotehtävää hoitavat	940
4.	Valitusoikeus hallintopäätöksestä	942
4.1.	Valitusoikeuden oikeudelliset perusteet	942
4.2.	Asianosaisen valitusoikeus	945
4.3.	Viranomaisen valitusoikeus	951
4.4.	Yhdistyksen valitusoikeus	954
4.5.	Valitusoikeus itsehallintoyhteisön päätöksistä	957
4.6.	Erityissäännökseen perustuva valitusoikeus	959
4.7.	Oikaisuvaatimuksen vaikutus valitusoikeuteen	959
4.8.	Valitusoikeus hallintotuomioistuimen päätöksestä	960
5.	Valittamisen rajoitukset	961
5.1.	Valitusoikeuden rajoittaminen	961
5.2.	Valituskelpoisuuden rajoittaminen	962
5.3.	Valituskielto	962
5.4.	Valituslupa	964
5.5.	Muut valittamisen rajoitukset	964
5.	VALITUKSEN TEKEMINEN	967
1.	Valituksen muotovaatimukset	967
2.	Valituksen sisältövaatimukset	968
3.	Valitusperusteet	973
4.	Valitusaika	974
5.	Valitustie, valituksen toimittaminen ja valituksen siirtäminen	977

6.	Valituksen täydentäminen, muuttaminen ja peruuttaminen	978
6.1.	Valituksen täydentäminen.....	978
6.2.	Valituksen muuttaminen.....	979
6.3.	Valituksen peruuttaminen.....	982
7.	Valituksen vaikutus hallintopäätöksen täytäntöönpanoon	982
7.1.	Hallintovalituksen suspensiivinen vaikutus.....	982
7.2.	Alue- ja kunnallisvalituksen vaikutus päätöksen täytäntöönpanoon	984
7.3.	Viranomaisen ja hallintotuomioistuimen määräys täytäntöönpanosta.....	985
6.	OIKEUDENKÄYNNIN PERUSTEET HALLINTOTUOMIOISTUIMESSA.....	987
1.	Asian käsittely ja selvittäminen oikeudenkäynnissä	987
2.	Hallintotuomioistuimen prosessinjohto.....	988
2.1.	Oikeudenkäynnin johtaminen	988
2.2.	Materiaalinen prosessinjohto.....	988
2.2.1.	Hallintotuomioistuimen huolehtimisvelvollisuus.....	989
2.2.2.	Hallintotuomioistuimen ohjaustehtävä	990
2.2.3.	Hallintotuomioistuimen oma-aloitteinen selvitysvelvollisuus	991
2.3.	Menettelyllinen prosessinjohto	991
3.	Vastavuoroisuus ja tasapuolisuus oikeudenkäynnissä	992
4.	Hallintoprosessin prosessiperiaatteet	994
5.	Oikeudenkäynnin viivytyksettömyys.....	998
5.1.	Oikeus viivytyksettömään käsittelyyn	998
5.2.	Oikeusturva käsittelyn viivästyessä	999
6.	Oikeudenkäynnin kieli	1001
6.1.	Asian käsittelyssä käytettävä kieli	1001
6.2.	Tulkitseminen ja kääntäminen.....	1002
7.	Oikeusapu hallintoprosessissa	1002
8.	Oikeudenkäyntikulut.....	1003
9.	Väliaikainen oikeusturva oikeudenkäynnin aikana.....	1005
9.1.	Hallintotuomioistuimen täytäntöönpanomääräykset.....	1006
9.2.	Hallintotuomioistuimen turvaamismääräys	1011
7.	ASIAN SELVITTÄMINEN JA SELVITYSKEINOT	1013
1.	Asian selvittäminen hallintotuomioistuimessa.....	1013
1.1.	Selvittämisen sisältö ja kohde	1013
1.2.	Oikeus ja velvollisuus selvityksen esittämiseen	1014
1.3.	Itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskielto	1015
1.4.	Hallintotuomioistuimen selvityskeinot.....	1016
1.5.	Sovellettavan oikeuden selvittäminen	1016
2.	Selvitysvastuun jakautuminen	1017
2.1.	Asianosaisen ja viranomaisen selvitysvelvollisuus	1017
2.2.	Hallintotuomioistuimen itsenäinen selvitysvelvollisuus.....	1020
3.	Päätöksen tehneen viranomaisen lausunto	1024
4.	Asianosaisen kuuleminen	1025
4.1.	Kuulemisen oikeudellinen perusta	1025
4.2.	Kuulemisen oikeudellinen merkitys.....	1026
4.3.	Kuulemisen kohde.....	1028
4.4.	Menettely asianosaisen kuulemisessa.....	1031
4.5.	Poikkeaminen asianosaisen kuulemisesta.....	1034
4.6.	Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin.....	1035
4.7.	Asianosaisen tiedonsaantioikeuden rajoitukset.....	1037

5.	Hallintotuomioistuimen oikeus saada tietoja viranomaiselta	1041
5.1.	Yleinen tiedonsaantioikeus.....	1041
5.2.	Asiakirjan ja esineen esittäminen.....	1042
6.	Suullinen käsittely	1042
6.1.	Suullisen käsittelyn sisältö ja kohde.....	1042
6.2.	Oikeus suulliseen käsittelyyn.....	1043
6.3.	Suullisen käsittelyn järjestäminen.....	1044
6.4.	Menettely suullisessa käsittelyssä.....	1047
6.5.	Todistajan kuuleminen.....	1050
7.	Muut selvityskkeinot	1055
7.1.	Asiantuntijaselvityksen hankkiminen.....	1055
7.2.	Katselmus ja tarkastus.....	1056
7.3.	Muita selvityskkeinoja.....	1058
8.	Selvityksen määräaika ja rajoittaminen	1058
8.	HALLINTOTUOMIOISTUIMEN PÄÄTÖKSENTEKO	1061
1.	Hallintotuomioistuimen toimivalta	1061
1.1.	Toimivallan oikeudelliset perusteet.....	1061
1.2.	Hallintotuomioistuimen tutkimisvalta.....	1062
1.3.	Hallintotuomioistuimen päätösharkinta.....	1065
1.4.	Hallintotuomioistuimen päätösvalta.....	1066
2.	Päätöksenteon perusteet	1070
2.1.	Päätöksenteon kohde ja puitteet.....	1070
2.2.	Valituksen kohde ja valittajan vaatimukset.....	1071
2.3.	Valitusperusteet päätösvallan rajoituksena.....	1072
2.4.	Viranomaisen toimivalta hallintotuomioistuimen päätösvallan rajoituksena.....	1074
2.5.	Muita päätösvallan rajoituksia.....	1075
3.	Päätöksenteon oikeuslähteet	1077
3.1.	Päätöksenteon lakisidonnaisuus.....	1077
3.2.	Perustuslain etusija.....	1080
3.3.	Perustuslainmukainen lain soveltaminen.....	1082
3.4.	Lakia alemmanasteisten säädösten soveltamisrajoitus.....	1084
3.5.	Samantasoisten oikeusnormien välinen suhde.....	1084
3.6.	EU-oikeuden erityispiirteet hallintotuomioistuimen päätöksenteossa.....	1085
3.7.	Ennakkoratkaisu EU-oikeuden tulkinnasta tai pätevydestä.....	1086
3.8.	Neuvoa-antava lausunto Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta.....	1090
3.9.	Oikeuskäytäntö oikeuslähteenä.....	1090
4.	Päätösharkinnan kohde ja sisältö	1092
4.1.	Harkintavallan laajuus hallintotuomioistuimen päätöksenteossa.....	1092
4.2.	Tosiseikat ja selvitys päätösharkinnassa.....	1094
4.3.	Lainmukaisuuden arviointi.....	1098
4.4.	Oikeudellinen päättely.....	1099
5.	Päätöksenteon edellytykset ja ratkaisuvaihtoehdot	1099
5.1.	Hallintotuomioistuimen ratkaisupakko ja oikaisupakko.....	1099
5.2.	Oikeudenkäynnin prosessuaaliset edellytykset.....	1100
5.3.	Hallintotuomioistuimen päätösvalta valitusasiassa.....	1101
5.4.	Hallintotuomioistuimen päätösvalta muussa asiassa.....	1106
6.	Päätöksen tekeminen	1106
6.1.	Esittely ja tuomioistuimen neuvottelu.....	1106
6.2.	Äänestäminen.....	1107
6.3.	Päätös ja valitusosoitus.....	1107
6.4.	Päätöksen tiedoksianto.....	1108

7.	Päätöksen sisältö ja perustelevminen	1109
7.1.	Päätöksen sisältövaatimukset	1109
7.2.	Päätöksen perustelevminen	1110
8.	Päätöksen oikeudelliset vaikutukset	1113
8.1.	Sääntelyn ja tulkinnan lähtökohdat	1113
8.2.	Hallintotuomioistuimen päätöksen lainvoima	1114
8.3.	Hallintotuomioistuimen päätöksen oikeusvoima.....	1115
8.4.	Päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus	1117
9.	Päätöksen korjaaminen ja täydentäminen	1119
9.1.	Päätöksen korjaaminen	1119
9.	VALITUS HALLINTOTUOMIOISTUIMEN PÄÄTÖKSESTÄ	1121
1.	Hallintotuomioistuimen päätös valituksen kohteena	1121
2.	Valituskelpoiset hallintotuomioistuimen päätökset.....	1121
3.	Valitusoikeus hallintotuomioistuimen päätöksestä	1123
3.1.	Oikeudenkäynnin asianosaisen valitusoikeus	1123
3.2.	Viranomaisen valitusoikeus	1123
3.3.	Alue- ja kunnallisvalituksen erityispiirteet.....	1125
4.	Valituksen tekeminen	1126
5.	Valituksen luvanvaraisuus ja valituskielto	1127
5.1.	Luvanvaraisuuden kohde	1127
5.2.	Valitusluvan myöntämisen perusteet.....	1128
5.3.	Menettely valituslupa-asiassa.....	1129
5.4.	Valituskielto hallintotuomioistuimen päätökseen	1129
10.	HALLINTORIITA, MUUT HALLINTOPROSESSIASIAT JA	1131
1.	Hallintoriita	1131
1.1.	Hallintoriidan käyttöala.....	1131
1.2.	Hallintoriita-asiat	1132
1.3.	Hallintoriitamennettely	1136
1.4.	Päätös hallintoriita-asiassa	1138
2.	Muut hallintoprosessiasiat	1139
2.1.	Perustevalitus	1139
2.2.	Alistus ja alistusvalitus	1141
2.3.	Hakemus ja esitys	1142
3.	Ylimääräinen muutoksenhaku	1142
3.1.	Lainvoimaisen päätöksen purkaminen.....	1142
3.1.1.	Yleiset edellytykset	1142
3.1.2.	Päätöksen purkamisen perusteet	1144
3.1.3.	Menettely purkuasioissa	1150
3.2.	Menetetyn määräajan palauttaminen.....	1152
3.2.1.	Määräajan palauttamisen edellytykset.....	1152
3.2.2.	Palautuskelpoiset määräraajat	1153
3.2.3.	Palauttamismennettely	1153
11.	OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUS	1155
1.	Oikeudenkäynnin julkisuuden oikeudelliset perusteet.....	1155
2.	Oikeudenkäyntitietojen julkisuus.....	1157
3.	Julkisuus oikeudenkäynnissä	1158
4.	Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus.....	1159
5.	Neuvottelusalaisuus	1160
6.	Päätöksen julkisuus.....	1161

12. HALLINTOTOIMINNAN ARVIOINTI SIVIILI- JA RIKOSPROSESSISSA	1163
1. Viranomaisen toimintaan liittyvän oikeusriidan käsittely siviiliprosessissa	1163
1.1. Siviili- ja hallintoprosessin soveltamisalat	1163
1.2. Viranomainen yksityisoikeudellisen suhteen osapuolena	1164
1.3. Yksityisoikeudellisia toimia koskeva viranomaisen päätöksenteko	1165
1.4. Julkisyhteisön ja viranomaisen korvausvastuu	1168
1.5. Välimiesmenettely hallintoasioissa	1170
2. Rikosprosessin ja hallintoprosessin suhde	1170
2.1. Soveltamisalojen välinen suhde	1170
2.2. Hallinnollinen rikosprosessi	1171
13. EUROOPPALAISET JA KANSAINVÄLISET OIKEUSTURVAKEINOT	1173
1. Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukainen muutoksenhaku	1173
2. Hallintotuomioistuin EU-tuomioistuimena	1175
3. Unionin tuomioistuin muutoksenhakutuomioistuimena	1176
3.1. Oikeusturva EU:n tasolla	1176
3.2. Suorat kanteet EU:n toimia vastaan	1177
4. Kansainväliset sopimukset ja oikeusturvakeinot	1179

VI ITSEHALLINTO-OIKEUS 1183

1. ITSEHALLINNON OIKEUDELLISET PERUSTEET	1185
1. Itsehallinnon keskeiset muodot	1185
2. Itsehallintoyhteisöjen valtiosääntöiset perusteet	1185
3. Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirja	1187
4. Itsehallintoyhteisöt ja EU-oikeus	1188
4.1. Itsehallintoyhteisöjen asema EU-oikeudessa	1188
4.2. Itsehallintoyhteisöt EU-oikeuden kohteena	1189
5. Itsehallintoyhteisöjä koskeva lainsäädäntö	1190
6. Oikeusperiaatteet itsehallinto-oikeudessa	1191
7. Oikeuskäytäntö ja perustuslakivaliokunnan käytäntö	1191
2. PAIKALLISEN JA ALUEELLISEN ITSEHALLINNON PERUSTEET	1193
1. Itsehallintoyhteisöjen itsehallinnon perussisältö	1193
2. Itsehallintoyhteisöjen asema	1195
2.1. Riippumattomuus valtionhallinnosta	1195
2.2. Itsenäinen oikeusasema ja oma vastuu	1196
2.3. Itsenäinen päätösvalta	1196
2.4. Hallinnollinen ohjaus	1197
2.5. Hallinnollinen valvonta	1198
2.6. Tuomioistuinvalvonta	1199
3. Itsehallinnon kansanvaltainen perusta	1199
3.1. Päätöksentekojärjestelmän demokraattisuus	1199
3.2. Päätösvallan siirtäminen	1199
4. Oikeus omiin hallintoelimiin	1200
5. Oma tehtäväpiiri	1201
5.1. Omat tehtävät	1201
5.2. Itsehallintoyhteisöjen yhteistoiminta	1201
5.3. Itsenäinen harkintavalta	1202

6.	Rahoitusperiaate.....	1202
6.1.	Itsehallintoyhteisön voimavarojen riittävyys	1202
6.2.	Kustannusten jako valtion ja itsehallintoyhteisöjen välillä	1203
7.	Verotusoikeus.....	1204
8.	Taloudellinen itsenäisyys	1205
8.1.	Itsenäinen taloudellinen päätösvalta	1205
8.2.	Itsehallintoyhteisöt osana julkista taloutta	1205
9.	Hallinnollinen jaotus	1205
10.	Itsehallinnon oikeussuoja	1206
3.	ITSEHALLINTOYHTEISÖN TEHTÄVÄT JA TOIMIALA	1209
1.	Tehtävien oikeudelliset perusteet	1209
2.	Perustuslakiin perustuvat tehtävät.....	1210
3.	Lakisäätteiset tehtävät	1211
3.1.	Lakisäätteisten tehtävien sisältö.....	1211
3.2.	Lakisäätteisten tehtävien määrittely.....	1213
3.3.	Järjestämisvastuu ja tehtävien hoitaminen	1214
4.	Yleinen toimiala	1215
4.1.	Omien tehtävien sisältö.....	1215
4.2.	Yleisen toimialan rajat	1216
5.	Sopimusperusteiset tehtävät	1219
4.	ITSEHALLINTOYHTEISÖN TOIMIELIMET JA HALLINTO	1221
1.	Toimielimet ja viranomaiset	1221
2.	Valtuusto.....	1221
3.	Aluehallitus ja kunnanhallitus	1222
4.	Lautakunnat, valiokunnat, johtokunnat ja toimikunnat	1223
5.	Itsehallintoyhteisön hallinto ja toiminta.....	1224
6.	Liikelaitokset ja yhtiöt	1225
7.	Konserni ja omistajaohjaus	1226
5.	LUOTTAMUSHENKILÖT	1229
1.	Luottamushenkilöhallinto	1229
1.1.	Asukkaiden itsehallinto	1229
1.2.	Luottamushenkilöt	1229
1.3.	Luottamustoimen erityispiirteet	1229
2.	Vaalikelpoisuus ja valinta	1230
2.1.	Vaalikelpoisuuden edellytykset	1230
2.2.	Luottamushenkilön valinta.....	1232
3.	Luottamustoimen hoitaminen.....	1234
4.	Luottamushenkilön esteellisyys	1236
4.1.	Valtuutetun esteellisyys	1236
4.2.	Muun luottamushenkilön esteellisyys	1237
5.	Luottamustoimen päättyminen	1238
6.	PÄÄTÖKSENTEKO	1241
1.	Asian käsittely toimielimissä	1241
2.	Valtuuston päätösvalan käyttö	1242
3.	Päätösvalan siirtäminen	1243
4.	Asian ottaminen ylemmän toimielimen käsiteltäväksi	1243
5.	Asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamiskeinot	1244

7. TOIMINNAN TALOUDELLISET PERUSTEET	1247
1. Itsehallintoyhteisön toiminnan rahoitus	1247
1.1. Hyvinvointialueen rahoitus.....	1247
1.2. Kunnan rahoitus.....	1247
1.3. Maksutulot	1248
2. Itsehallintoyhteisön menot.....	1249
3. Talousarvio ja tilinpäätös.....	1249
4. Talouden ja hallinnon valvonta.....	1250
8. ITSEHALLINTOYHTEISÖJEN YHTEISTOIMINTA	1253
1. Yhteistoiminnan muodot	1253
2. Kuntayhtymä ja hyvinvointiyhtymä.....	1253
3. Muita yhteistoimintamuotoja.....	1255
9. OIKEUSTURVAN TAKEET	1257
1. Oikaisuvaatimusmenettely	1257
2. Valitus itsehallintoyhteisön päätöksestä	1259
2.1. Alue- ja kunnallisvalitus	1259
2.2. Hallintovalitus	1261
3. Itsehallintoyhteisön oikeusturva	1261
3.1. Itsehallintoyhteisön valitusoikeus	1261
3.2. Itsehallintoyhteisö oikeusriidan osapuolena.....	1261
10. ITSEHALLINNON MUITA MUOTOJA	1263
1. Kuntia suuremmat hallintoalueet	1263
2. Ahvenanmaan maakunnan itsehallinto	1263
3. Saamelaiden kielellinen ja kulttuurinen itsehallinto	1264
4. Uskonnollisten yhdyskuntien itsehallinto	1266
5. Yliopistojen itsehallinto.....	1267

VII VIRKAMIESOIKEUS 1271

1. VIRKAMIESOIKEUDEN PERUSTEET JA OIKEUSLÄHTEET	1273
1. Virkamiesten oikeudellisen aseman perusteet	1273
2. Lainsäädäntö	1273
3. Oikeusperiaatteet	1274
3.1. Virkamiesoikeuden periaatteet	1274
3.2. Hallinnon oikeusperiaatteet virkamiesoikeudessa.....	1276
4. Kansainväliset sopimukset.....	1277
5. EU-oikeus ja virkamiesten oikeudellinen asema	1278
5.1. Virkamiehet ja EU-oikeus.....	1278
5.2. Virkamiesten vapaa liikkuvuus ja julkisen vallan käyttö.....	1278
5.3. Virkamiesten sosiaaliset oikeudet	1280
6. Virkaehtosopimukset.....	1280
7. Sopimus palvelussuhteen ehdoista	1281
2. VIRKA, VIRKASUHDE JA VIRKAMIES	1283
1. Virkamiesoikeuden peruskäsitteet.....	1283

2.	Viran perustaminen, muuttaminen ja lakkauttaminen	1284
2.1.	Valtion virat ja virkamiehet.....	1284
2.2.	Itsehallintoyhteisön virat ja viranhaltijat.....	1287
3.	Liikkeenluovutus ja sen vaikutus virkoihin ja virkasuhteisiin	1288
3.	VIRAN TÄYTTÄMINEN.....	1291
1.	Virkaan nimittäminen ja virkasuhteeseen ottaminen.....	1291
1.1.	Virkasuhteen alkaminen	1291
1.2.	Tehtävään määrääminen.....	1291
2.	Hakumenettely	1292
3.	Kelpoisuusvaatimukset ja nimitysperusteet.....	1294
3.1.	Virkakelpoisuus	1294
3.2.	Yleiset nimitysperusteet.....	1294
3.3.	Yleiset kelpoisuusvaatimukset	1295
3.4.	Erietyiset kelpoisuusvaatimukset.....	1297
4.	Virantäyttömenettely.....	1298
4.1.	Nimityspäätöksen valmistelu	1298
4.2.	Nimityspäätöksen tekeminen	1301
5.	Määräaikaiset virkanimitykset.....	1302
5.1.	Määräaikainen virkasuhde	1302
5.2.	Nimitys määräajaksi virkaan	1303
5.3.	Korvaus lainvastaisesta nimityksestä määräajaksi	1303
5.4.	Koeaika.....	1304
6.	Virantäyttöön liittyvä oikeusturva.....	1304
6.1.	Valitus nimityspäätöksestä.....	1304
6.2.	Muut oikeusturvakeinot	1305
4.	VIRKAMIEHEN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET	1307
1.	Virkasuhteen luonne ja virkamiehen oikeudet ja velvollisuudet.....	1307
2.	Virkamiehen yleiset oikeudet	1308
2.1.	Virkamiehen perusoikeudet.....	1308
2.2.	Virkamiehen yhdistymisvapaus	1309
2.3.	Virkamiehen sananvapaus	1310
2.4.	Virkamiehen yksityiselämän suoja.....	1313
2.5.	Virkamiehen muita perusoikeuksia.....	1313
3.	Viranomaisen yleiset velvollisuudet työnantajana	1315
3.1.	Viranomaisen huolehtimisvelvollisuus.....	1315
3.2.	Tasapuolisen kohtelun vaatimus ja syrjintäkielto	1316
3.3.	Viranomaisen muita velvollisuuksia työnantajana.....	1318
4.	Virkamiehen yleiset velvollisuudet	1319
4.1.	Virantoimitusvelvollisuus	1319
4.2.	Velvollisuus noudattaa työnjohto- ja valvontamääräyksiä	1320
4.3.	Virkamiesaseman vaatimukset ja virkamiesetiikka.....	1324
4.4.	Velvollisuus pidättäytyä luottamusta vaarantavista eduista	1327
4.5.	Virkamiehen sivutoimia koskevat rajoitukset	1328
4.6.	Virkamiehen tietojenantovelvollisuus ja vaitiolovelvollisuus.....	1329
4.7.	Virkamiehen velvollisuus alistua terveystarkastuksiin.....	1330
4.8.	Virkamiehen muita velvollisuuksia	1331
5.	VIRANTOIMITUKSEN KESKEYTTÄMINEN	1333
1.	Keskeyttämisperusteet ja niiden soveltaminen	1333
2.	Virkavapaa	1334
3.	Virkamiehen lomauttaminen.....	1335

4.	Virantoimituksesta pidättäminen.....	1337
5.	Työtaistelutoimenpiteet.....	1338
6.	VIRKAVASTUU JA SEN TOTEUTTAMINEN	1341
1.	Virkavastuun sisältö ja luonne	1341
2.	Virkavastuun perusteet eri virkatehtävissä	1343
2.1.	Virkavastuun yleiset perusteet	1343
2.2.	Esittelijän virkavastuu.....	1345
3.	Virkavastuu automaattisessa päätöksenteossa.....	1346
4.	Virkavastuun toteuttamismuodot	1347
5.	Hallinnollinen virkavastuu	1348
5.1.	Virkavastuu hallinnollisessa menettelyssä.....	1348
5.2.	Huomautus ja turvaamistoimet	1348
5.3.	Virkamiesoikeudellinen varoitus.....	1349
5.4.	Virkasuhteen irtisanominen ja purkaminen.....	1350
5.5.	Määräaikainen erottaminen virantoimituksesta.....	1350
6.	Rikosoikeudellinen virkavastuu.....	1351
6.1.	Soveltamisala	1351
6.2.	Virkarikokset	1353
6.3.	Syyteoikeus virkarikosasioissa.....	1357
6.4.	Seuraamukset ja menettely virkarikosasioissa	1358
7.	Vahingonkorvausvastuu virkavastuun osana	1359
7.1.	Virkamiehen korvausvastuu.....	1359
7.2.	Menettely vahingonkorvausasioissa.....	1361
7.3.	Julkisyhteisön korvausvastuu	1362
7.	VIRKASUHTEEN PÄÄTTYMINEN	1363
1.	Virkasuhteen pysyvyys ja jatkuvuus	1363
2.	Virkasuhteen irtisanominen	1364
2.1.	Irtisanomisen perusteet.....	1364
2.2.	Virkamiehestä johtuvat irtisanomisen perusteet	1366
2.3.	Taloudelliset ja tuotannolliset perusteet.....	1370
2.4.	Irtisanomismenettely.....	1372
3.	Virkasuhteen purkaminen	1374
4.	Virkasuhteen määräajan päättyminen	1375
5.	Viraltapano	1376
6.	Muut virkasuhteen päätymisen perusteet	1377
7.	Oikeudet ja velvollisuudet virkasuhteen päätymisen jälkeen	1377
8.	OIKEUSTURVA VIRKAMIESTÄ KOSKEVASSA PÄÄTÖKSENTEOSSA	1379
1.	Oikeusturvan merkitys virkasuhteessa	1379
2.	Oikeusturvan etukäteiset muodot	1380
2.1.	Yleiset menettelyvelvollisuudet.....	1380
2.2.	Virkamiehen suostumus	1380
2.3.	Virkamiehen kuuleminen	1381
2.4.	Vaikuttamismahdollisuuksien varaaminen ja yhteistoimintamenettely.....	1383
2.5.	Virkamiesoikeudellinen päätöksenteko	1384
3.	Oikeusturvan jälkikäteiset muodot	1385
3.1.	Muutoksenhaku viranomaisen päätökseen	1385
3.2.	Virkamiehen oikeus korvaukseen tai hyvitykseen.....	1386
3.3.	Muut oikeusturvakeinot	1387
4.	Virkaehtosopimusjärjestelmän mukainen oikeusturva.....	1388

9. TUOMARIEN VIRKAMIESOIKEUDELLINEN ERITYISASEMA.....	1391
1. Tuomarin erityisasema	1391
2. Tuomarien nimittäminen	1392
3. Tuomarin virkasuhteen erityinen pysyvyys.....	1393
4. Tuomarin virkavastuu.....	1393
10. JULKISYHTEISÖJEN TYÖNTEKIJÄT.....	1395
1. Työsuhde, työsopimus ja työtehtävät	1395
1.1. Työsuhde ja työsopimus julkishallinnossa.....	1395
1.2. Työsuhteen ja virkasuhteen vertailua	1396
1.3. Viranomaisen toiminnan erityispiirteet työsopimuslain soveltamisessa.....	1398
1.4. Työsuhteiset tehtävät viranomaisessa.....	1399
1.5. Toimivalta työsuhteista henkilöstöä koskevissa asioissa.....	1399
2. Työntekijöiden ottaminen	1399
3. Viranomaisen velvollisuudet työnantajana	1401
4. Julkishallinnon työntekijän oikeudet ja velvollisuudet	1403
4.1. Työntekijän yleiset velvollisuudet	1403
4.2. Julkishallinnon työntekijän yleiset oikeudet.....	1405
5. Työsopimuksen päättymisen.....	1405
5.1. Työsopimuksen irtisanominen.....	1405
5.2. Työsopimuksen purkaminen.....	1407
6. Julkisyhteisön työntekijän rikosoikeudellinen virkavastuu.....	1408
7. Julkishallinnon työntekijöiden oikeusturva.....	1408
 Kirjallisuus	 1411
Oikeustapaushakemisto	1433
Asiahakemisto.....	1481

LUKIJALLE

Teoksen rakenne ja teksti

Hallinto-oikeus-teos on jaettu seitsemään pääjaksoon. Teksti etenee kahdessa tasossa. Ensimmäisellä tekstitasolla esitetään kunkin aihealueen keskeinen sisältö. Sisennetyllä tekstitasolla syvennetään ensimmäisellä tasolla kerrottua ja valotetaan oikeuskäytäntöä. Jotta lukijan olisi helpompi muodostaa kustakin aiheesta kokonaiskuva, samaa aihepiiriä koskevat asiat on kytketty toisiinsa sisäisin viittauksin. Teoksessa on myös runsaasti kirjallisuusviittauksia ja viittauksia muihin Oikeuden perusteokset -sarjan teoksiin. Asiat löytyvät kirjan sivuilta nopeasti marginaaliotsikoiden avulla. Marginaaliotsikot kertovat ytimekkäästi, mitä niiden rinnalla oleva teksti käsittelee.

Tietolaatikat

Kunkin pääjakson lopussa on tietolaatikko, johon on koottu lyhyessä muodossa käsillä olevaan asiaan liittyvää keskeistä kirjallisuutta ja tärkeimmät lain esityöt. Täydelliset bibliografiset tiedot löytyvät lähdeluettelosta.

Hakemistot

Sisällysluettelon lisäksi kirjassa on useita hakemistoja. Lyhenneluettelosta selviävät lakien viralliset nimet ja muut kirjassa käytetyt lyhenteet. Oikeustapaushakemistossa ovat kirjassa käsitellyt kansalliset ja kansainväliset oikeustapaukset sivuviittauksineen. Lähdeluettelossa on lakien esityöt ja kaikki se kirjallisuus, johon teoksessa on viitattu. Kirjan lopussa oleva asiahakemisto nopeuttaa tiedonhakua.

Oikeuden perusteokset -sarja ja Alma Talent Verkkokirjahylly

Hallinto-oikeus-teos on osa Oikeuden perusteokset -sarjaa. Sarjassa ovat ilmestyneet myös teokset Insolvenssioikeus, Perusoikeudet, Prosessioikeus, Rikosoikeus, Työoikeus, Varallisuus oikeus, Ympäristöoikeus ja Yritysoikeus. Uudistettujen painosten välillä teosten aineistoa pidetään ajan tasalla Alma Talent Verkkokirjahyllyssä, jossa teokset on linkitetty voimassa olevaan lainsäädäntöön ja tietoa voidaan hakea hakukoneen avulla.

Toimitus